



РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ – БАЗОВА СКЛАДОВА УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

Управління
школою

УДК 377

Мета статті полягає у розкритті особливостей комунікативної культури як базової складової управління професійно-технічним навчальним закладом.

Ключові слова: культура, комунікативна культура, компетентність, комунікативна компетенція, культура спілкування, професійно-технічний навчальний заклад.



**Олена
ПИЩИК**

Старший майстер, викладач, спеціаліст вищої категорії, звання «старший викладач» ДПТНЗ «Чернігівський центр професійно-технічної освіти»

Актуальність теми дослідження. Сьогоднішня ситуація у професійно-технічному закладі (далі – ПТНЗ) вимагає суттєвих кардинальних зрушень, тому що відбувається докорінна зміна парадигми в цілому, в тому числі в управлінській системі, яка, не зважаючи на свої недоліки, все ж виконувала функції допомоги педагогічному колективу, учням і батькам у загальному, естетичному, фізичному розвитку, в соціалізації, в організації навчально-виховного процесу та дозвілля.

Існуюча в країні система освіти, одним із стратегічних завдань сучасного реформування ПТНЗ обрала переорієнтацію на особистісний розвиток. У зв'язку

з цим, як ніколи раніше, актуальною стає ідея С.Л. Рубінштейна про необхідність такої організації життя навчального закладу та підбору методів роботи, які б забезпечували необхідні умови для виявлення та розвитку індивідуальності та обдарувань кожного. Відповідно, це накладає певні вимоги як до особистості керівника, так і до його професійних якостей, зокрема до рівня його комунікативної підготовленості. Саме наявність високого рівня розвитку здібностей та навиків комунікабельності сприяє виробленню в учасників навчально-виховного процесу свідомого ставлення до цінностей і потреб людства, активної позиції особистості, розвитку потреби у творчій самореалізації, діловитості, формування особистісних рис громадянина України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливої актуальності набувають наукові дослі-

дження різних аспектів комунікативної культури керівника. Аналізуючи педагогічні дослідження, ми дійшли висновку, що вони переважною більшістю тією чи іншою мірою пов'язані з комунікативною проблематикою. Про це свідчать вітчизняні дослідження останніх років, які розкривають різноманітні аспекти комунікативної культури. Зокрема, праці А.І. Дзундзи, Р. А. Шулигіної, В.Є. Штифурак, І.М. Мачуської, Н.М. Стрельнікової присвячені питанням культури спілкування, Н.Б. Хамської, А.С. Ушакової, М.А. Федорової – культури поведінки, М.Б. Євтуха, С.Д. Поплавської, Т.В. Черкашиної, Н.М. Мирончук, Н.М. Кулик – культури взаємин, С.М. Броннікової, О.А. Кузьмич – мовленнєвої культури тощо.

Метою дослідження є аналіз основних підходів до визначення змісту й структури комунікативної культури як базової складової управління професійно-технічним навчальним закладом.

Досягненню поставленої мети сприятиме вирішення таких завдань: визначення понять «культура», «комунікативна культура», «спілкування», «комунікація» та виділення основних напрямків управлінської діяльності, спрямованої на розвиток комунікативної культури керівників ПТНЗ.

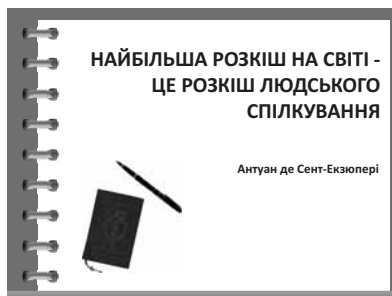
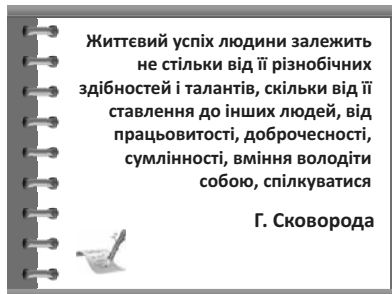
ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сучасна історична доба

ставить нові вимоги до діяльності керівника професійно-технічного навчального закладу, його загальної культури та комунікативної культури, зокрема.

Професійно-технічна освіта є складовою системи освіти України, що включає комплекс педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння учнями ПТНЗ знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвитку компетентності та професіоналізму, формування загальної і професійної культури [1].

Професійно-педагогічна діяльність керівника навчального закладу є однією із суперечливих. Її діалектика будується на протидії консерватизму й новаторства, тенденції до збереження традицій і постійному оновленні. У століття інформаційних технологій час вимагає зміни самих функцій керівника професійно-технічного навчального закладу. Тому на передній план виходить творча організаційна діяльність директора навчального за-



кладу. Практичний аспект такої діяльності припускає високий рівень професіоналізму керівника, важливим компонентом якого є його здатність до компетентного спілкування.

Одним із джерел розвитку комунікативних можливостей особистості є професійно-педагогічна комунікація як особливий тип активного взаємообміну інформацією у професійній управлінській діяльності керівника ПТНЗ – людини,

що компетентно здійснює функцію управління в ринкових умовах, зважаючи на соціально-економічні та духовні зміни в суспільстві [6]. Тому важливо, щоб він не лише розумів закономірності управлінських процесів, знав маркетинг, вмів працювати з інформацією, планувати та прогнозувати наслідки діяльності свого підрозділу, а й вмів працювати з людьми. Професійний навчальний заклад – це перш за все людська спільнота, люди – його головний ресурс і відповідальність керівника за них така сама велика, як і за результати діяльності організації.

Особливої актуальності набувають наукові пошуки, щодо дослідження різних аспектів розвитку комунікативної культури керівника. Аналізуючи педагогічні надбання, ми дійшли висновку, що вони переважною більшістю тією чи іншою мірою пов'язані з комунікативною проблематикою. Про це свідчать вітчизняні дослідження останніх років, які розкривають різноманітні аспекти розвитку комунікативної культури.

Для розкриття сутності комунікативної культури як особистісно-професійної якості керівника проаналізуємо вихідні поняття.

Комунікація (лат. communicatio – повідомлення, зв'язок) – передача інформації від однієї системи до іншої за допомогою спеціальних матеріальних носіїв, сигналів. Комунікація між людьми відбувається у формі спілкування як обмін цілісними

Олена Пищик під час презентації



„Комунікативна культура” – об’єкт уваги учасників семінару-презентації



знаковими утвореннями (повідомленнями), в яких відображаються знання, думки, ідеї, ціннісні стосунки, емоційні стани, програми діяльності сторін, що спілкуються [11].

В педагогічній літературі комунікація, як поняття, розглядається в контексті компонентів управлінської діяльності у взаємозв'язку з уміннями суб'єктів управлінського процесу планувати свою діяльність чи впливати на суб'єкти навчання та виховання.

Сутність професійно-педагогічної комунікації представлена як система безпосередніх чи опосередкованих зв'язків, взаємодії керівника з учасниками навчально-виховного процесу в ПТНЗ, що реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів, використання засобів комп'ютерної комунікації з метою взаємообміну інформацією, моделювання й управління процесом комунікації, регулювання педагогічних відносин [3]. *Наприклад*, австралійський фахівець А.Піз стверджує, що *словами передається 7% інформації, голосом, інтонацією – 38%, а мімікою, жестами і позою – 55%*. Тому важливо не тільки що говориш, але і як це робиш [9].

У цьому сенсі комунікація також є важливим чинником розвитку та саморозвитку особистості керівника ПТНЗ. А це свідчить, що повноцінна професійно-педагогічна комунікація є багатогранним явищем. Більшість японських менеджерів (86%) вважають невміння керівника спілкува-

тися головною перешкодою на шляху до успішної діяльності установи. Труднощі, які виникають у педагогічній комунікації, найчастіше пояснюються особливостями комунікативних настанов особистості керівника професійного навчального закладу. Якщо настанови позитивні, гуманістичні, то процес соціального сприйняття підлеглих проходить успішно. В іншому випадку виникають бар'єри, подолати які можна тільки поступово змінюючи свої комунікативні настанови [8].

З метою розвитку комунікативної культури, відомі

Культура (лат. cultura) – рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності


«комунікативна культура» ← → «спілкування»

Шкода, що не існує навчального закладу, де учили б слухати. Адже гарний управлінець повинен вміти слухати не менше, ніж говорити.

Ч. Якокка

Комунікативна культуру керівника ПТНЗ

позиція особистості, яка проявляється в потребі взаємодіяти з іншими суб'єктами, цілісності та індивідуальності, творчому потенціалі керівника, в його здатності підтримувати доброзичливе відношення до оточуючих суб'єктів.



представники гуманістичної психології Карл Роджерс та Роберт Бернс рекомендують педагогам використовувати комунікативні настанови [13], які, на наше глибоке переконання, будуть доречні і керівникам ПТНЗ:

- «*відкритість*» у спілкуванні, намагання відверто висловлювати свої думки і переживання у міжособистісному спілкуванні з педагогами, вихованцями та батьківською громадськістю;
- «*заохочення*», «*прийняття*», «*довіра*», що є вираженням внутрішньої впевненості керівника

ПТНЗ у можливостях своїх колег та вихованців, їх здібностей до діалогу;

- «*емфатичне розуміння*» як бачення і розуміння керівником поведінки педагогів та учнів, їх різноманітних реакцій, дій, вчинків з точки зору об'єктів управління, сприйняття ними реалій навколишнього середовища.

Комунікативні настанови є відображенням комунікативних якостей керівника, сукупність істотних, відносно стійких властивостей особистості, що сприяють успішному прийому, розумінню, засвоєнню, використанню й передаванню інформації.

З управлінської практики вчені зробили висновок про те, що управляти – означає будувати конструктивне спілкування [5]. Взагалі в усіх енциклопедичних та педагогічних словниках поняття «комунікація» трактується як «шлях повідомлення, спілкування». А для розкриття сутності комунікативної культури керівника ПТНЗ необхідно здійснити аналіз понять «культура» та «спілкування».

На думку О.Леонтєва, *спілкування* можна визначити як систему цілеспрямованих і мотивованих процесів, які забезпечують взаємодію людей в колективній діяльності, реалізують суспільні і особистісні психологічні відносини і використовують специфічні засоби, перш за все – мову [8].

Особливою характеристикою спілкування як ба-

Спілкування

система цілеспрямованих і мотивованих процесів, які забезпечують взаємодію людей в колективній діяльності, реалізують суспільні і особистісні психологічні відносини і використовують специфічні засоби, перш за все – мову.

Мовна культура людини – дзеркало її духовної культури
В.Сухомлинський

Комунікативна культура

багатопланове явище установалення і розвитку зв'язків з людьми, що передбачає обмін інформацією, певну тактику і стратегію взаємодії, спрямування і взаєморозуміння між суб'єктами спілкування...

Комунікація постає важливим аспектом культури, як і **культура** – важливою умовою реалізації комунікації.



зової складової управлінської діяльності є те, що через спілкування керівник будує свої відносини з іншими людьми. Спілкування виступає як умова пізнання людьми дійсності, формування у них емоційного відгуку на цю дійсність і поведінки, яка базується на цьому пізнанні. Дослідження в галузі менеджменту показали, що від **50%** до **90%** робочого часу керівники всіх рівнів витрачають на різні види спілкування.

Комунікація, сучасні комунікативні технології, незалежно від нашого бажання, значно впливають на суспільство в цілому і повсякденну діяльність кадрів управління. Управління – це складний процес, спрямований на забезпечення індивідуального підходу до кожної особистості, який ґрунтується на суб'єкт-суб'єктній взаємодії керівника і підлеглих, спонукаючи останніх до активності, прояву творчої ініціативи, засвоєння багатогранної культури людства, перетворення зовнішніх норм у внутрішні надбання. Про яку б сферу людської діяльності не йшлося, слід зазначити, що утвердження взаємин між людьми залежить від цілеспрямованої й відповідальної їхньої взаємодії, яка ґрунтується на розвинутій комунікативній культурі [12].

Слід зазначити, що управлінське спілкування здійснюється в конкретній соціокультурній ситуації і тому культура комунікації буде залежати від прийнятих у суспільстві культурних і моральних цінностей.

Культура (лат. cultura) за Українським педагогічним

словником – рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або ді-



- **Комунікація** (лат. *communicatio* – повідомлення, зв'язок) – передача інформації від однієї системи до іншої за допомогою спеціальних матеріальних носіїв, сигналів.
- **Комунікація**, як поняття, розглядається в контексті компонентів управлінської діяльності у взаємозв'язку з уміннями суб'єктів управлінського процесу планувати свою діяльність чи впливати на суб'єкти навчання та виховання.

Представники гуманістичної психології
К.Роджерс та Р.Бернс рекомендують
комунікативні настанови



Люди приходять на роботу в компанію,
а йдуть від начальника
Н. Грейс

яльності [3]. В свою чергу, про яку б сферу людської діяльності не йшлося, слід зазначити, що утвердження взаємин між людьми залежить від цілеспрямованої й відповідальної їхньої взаємодії, яка ґрунтується на розвинутій комунікативній культурі.

На основі наукових досліджень комунікативну культуру розглядають

як багатопланове явище установлення і розвитку зв'язків з людьми, що передбачає обмін інформацією, певну тактику і стратегію взаємодії, спрямування і взаєморозуміння між суб'єктами спілкування; регулятор поведінки, гарант шанобливого ставлення особистості до інших, їх розуміння, терплячості та взаємоповаги; один із механізмів гармонізації особистих і громадських інтересів [2].

В свою чергу, ми розглядаємо комунікативну культуру керівника ПТНЗ як властивість особистості, яка проявляється в потребі взаємодіяти з іншими суб'єктами, цілісності та індивідуальності, творчому потенціалі керівника, в його здатності підтримувати доброзичливе відношення до оточуючих суб'єктів.

Щоразу, коли керівник намагається вступити у комунікацію, реалізувати власну мету в ній, він формулює висловлювання і прогнозує його вплив на суб'єкта комунікації, розраховуючи на певну кількість варіантів поведінки. Тому він, як відправник інформації, має усвідомлювати свою відповідальність за наслідки акту комунікації. Постійно орієнтуючись на реакцію суб'єкта комунікації, керівник розвиває власну комунікативну культуру.

Теоретичний аналіз щодо визначення сутності комунікативної культури та змістовних характеристик управлінської діяльності керівника ПТНЗ дозволило нам визначити, що комунікативна культура керівника є складовою його загальної та управлінської культури, складним особистісним новоутворенням, що являє собою динамічну систему знань про культурні норми та правила, суспільно прийняті моделі взаємодії, спілкування та обміну інформацією. Таким чином, комунікативну культуру керівника ПТНЗ можна розглядати як складний соціально-педагогічний феномен, що складається з декількох взаємопов'язаних компонентів: знання про комунікативну культуру (знання психолого-педагогічних закономірностей спілкування, етики спілкування, теорії загальної і

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про професійно-технічну освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80>
2. Бех, І. Д. Виховання особистості: підручник / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2008. – 848 с.
3. Волкова, Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: навч. посіб./Н. П. Волкова. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 256 с.
4. Гончаренко, С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Грищенко, Т. В. Етика ділового спілкування: навч. посіб./ [Т. В. Грищенко, Т. Д. Іщенко, Т. Ф. Мельничук]. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
6. Драч, І. І. Компетентнісний підхід у підготовці магістрантів з педагогіки вищої школи / І. І. Драч // Проблеми освіти: наук. зб./Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України - К.: , 2012. - Вип. №70, ч. 1. - С. 140-146
7. Єльнікова, Г. В. Управлінська компетентність / Г. В. Єльнікова. - К., : Вел. «Загальнопед. газ.», 2005. - 128 с. - (Б-ка «Шкільного світу»)
8. Лаврук, В. Діагностика управлінської компетентності директора школи / В. Лаврук. – К.: Шкільний світ, 2008. – 128 с. – (Б-ка «Шкільного світу»).
9. Леонтьев, А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. - 2-е изд. - М.: Политиздат. 1979. - 304 с.
10. Пиз Аллан. Язык жестов: Что могут рассказать о характере и мыслях человек и его жесты / А. Пиз. – Воронеж, 1992.
11. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В. В. Радула. – К.: Ексоб, 2004. – 304 с.
12. Тимошко, Г. М. Організаційна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу: теорія та практика: монографія / Г. М. Тимошко. – Ніжин: Видавць ПП Лисенко М.М., 2014. – 596 с.
13. Тищенко, О. Модель курсу «Мова професійного спілкування» (психолінгвістичний аспект) / О. Тищенко // Дивослово. – 2003. – №9. – С. 19-27.
14. Фрейджер, Р. Гуманистическая, трансперсональная и экзистенциальная психология К. Роджерс, А. Маслоу и Р. Мэй / Роберт Фрейджер, Джон Фейдимен. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2007. – 221. [3] с. – (Университетская библиотека).

педагогічної комунікації); його комунікативні настанови; комунікативні уміння.

ВИСНОВКИ. Підводячи підсумки з урахуванням вищезазначеного, стає зрозумілим феномен комунікативної культури керівника як базової складової управління професійно-технічним навчальним закладом. Сучасний керівник навчального закладу у сфері своєї діяльності повинен володіти не тільки знаннями, навичками та вміннями, але й добре розвиненими творчими, комунікативними та іншими здібностями. Інакше він не може стати повноцінною особистістю, самостійним суб'єктом, що приймає відповідальні рішення за свою долю й долю інших людей. Здатність до прийняття раціональних рішень не приходить стихійно, а формується в ході систематичного накопичення знань і досвіду. *Розвиток культури спілкування у ПТНЗ дозволяє поліпшити організацію управління, підвищити трудову дисципліну, забезпечити злагодженість і чіткість роботи колективу.*

Управління професійно-технічним навчальним закладом – явище складне, багатогранне, динамічне. Його специфіка обумовлена передусім розширеним спілкуванням, найбільшою, на думку Антуана Екзюпері, розкішшю на світі. Для керівника ця розкіш – не що інше, як професійна необхідність. У свою чергу, комунікативна культура керівника ПТНЗ є запорукою успішної професійної діяльності.



Пищик Елена

Развитие коммуникативной культуры – базовая составляющая управления профессионально-технических учебных заведений

Цель статьи заключается в раскрытии особенностей коммуникативной культуры в качестве базовой составляющей управления профессионально-техническим учебным заведением.

Ключевые слова: культура, коммуникативная культура, компетентность, коммуникативная компетенция, культура общения, профессионально-техническое учебное заведение.



Pishchik Elena

Development communicative culture - basic components of management of the vocational-technical schools

The purpose of the article is revealing features of communicative culture as a basic component of the management of the vocational-technical schools.

Key words: culture, communicative culture, competence, communicative competence, communication culture, vocational school.